

KS. WOJCIECH GÓRALSKI

KODYFIKACJA USTAWODAWSTWA
KAPITUŁY KATEDRALNEJ W PŁOCKU
ZA BISKUPA MICHAŁA JERZEGO PONIATOWSKIEGO (1773-1785)

I

Kapituły jako korporacje, czyli osoby prawne, kierując się odnośnymi przepisami prawa powszechnego, jednocześnie były uzdolnione do stanowienia własnych norm i przepisów — *iuxta* lub *praeter legem communem* — regulujących zarówno ich wewnętrzną organizację, jak i sposoby działania. Owo *ius statuendi et condendi statuta*¹ umożliwiało kolegiom kapitulnym osiągnięcie większej skuteczności działań prawnych podejmowanych tak *ad intra*, jak i *ad extra* oraz sprzyjało doskonaleniu form ustrojowych². Nic więc dziwnego, że i kapituły polskie, po uzyskaniu w XIII i XIV w. stanowiska i charakteru samodzielnych korporacji, usilnie dążyły do zdobycia jak najszerszej autonomii prawodawczej, która stała się ich udziałem dopiero w XV i XVI stuleciu³. Począwszy zaś od recepcji uchwał Soboru Trydenckiego autonomia ta została znacznie ograniczona na skutek zależności, także na polu ustawodawczym, kapituł od biskupów. Niezależnie jednak od tego, kto był źródłem istnienia norm kapitulnych, kolegia kanonickie przywiązywały dużą wagę do sprawy znajomości oraz respektowania własnego ustawodawstwa.

Najwłaściwszą i zarazem najważniejszą formą ustawodawstwa kapituł były statuty uchwalane przez nie same, jak również podejmowane w ścisłej zależności od rządców diecezji. Narastająca ciągle liczba statutów kapitulnych domagała się co pewien czas ich kodyfikacji, bez której praworządność korporacji kanonickich nie mogła być w pełni realizowana.

Do próby pierwszej kodyfikacji ustawodawstwa w kapitule katedralnej płockiej

¹ Zob.: P. Hinschius. *System des katholischen Kirchenrechts mit besonder Rücksicht auf Deutschland*. Bd. 2. Berlin 1878 s. 131-135; P. Schneider. *Die bischöflichen Domkapitel, ihre Entwicklung und rechtliche Stellung in Organismus der Kirche*. Mainz 1892 s. 142; D. Bouix. *Tractatus de capitulis*. Parisiis—Lugduni 1852 s. 427.

² Hinschius, jw.; Schneider, jw.; S. Zachorowski. *Rozwój i ustrój kapituł polskich w wiekach średnich*. Kraków 1912 s. 179; L. Ferraris. *Bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica nec non ascetica, polemica, rubricistica, historica*. Vol. 2. Romae 1891 s. 181.

³ Zachorowski, jw. s. 179-180; S. Librowski, *Kapituła katedralna włocławska. Zarys dziejów i organizacji*. Warszawa 1949 s. 66; W. Wójcik. *Kościelne ustawodawstwo partykularne w Polsce przedrozbiorowej na tle powszechnego prawodawstwa kościelnego*. W: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*. Cz. 1. Lublin 1969 s. 458.

doszło 4 II 1482 r., kiedy to bp Piotr Chodkowski zatwierdził statuty, nagromadzone w ciągu stuleci⁴. Nie była to jednak kodyfikacja *sensu stricto*, nie ułożono bowiem wówczas formalnego zbioru statutów. Kolejna aprobata statutów kapituły nastąpiła 9 IX 1499 r. i pochodziła od bpa Wincentego Przerębskiego⁵. I w tym przypadku nie dokonano żadnego zbioru. Pracę kodyfikacyjną *sensu stricto* kapituła podjęła dopiero za bpa Erazma Ciołka (1504-1522), gdy wydelegowała swoich przedstawicieli do zebrania z metryki kapitulnej statutów i wpisania ich do specjalnej księgi⁶. Ostatecznie ułożony wówczas zbiór uzyskał aprobatę biskupią w 1515 r. i został ogłoszony w zachowanym rękopisie⁷. Do zbioru tego — nie zamkniętego — wpisywano następnie nowe statuty aż do 1538 r. doklejając nowe karty⁸. Ponadto z próbami kodyfikacji spotykamy się w latach 1551-1554⁹ oraz w 1575 r.¹⁰, przy czym nie ma pewności, czy doszło w tych przypadkach do ułożenia nowych zwodów statutów¹¹. Na kolejną kodyfikację swego ustawodawstwa, zawartego w statutach, wypadło czekać kapitule kilka stuleci, dopiero bowiem za bpa Michała Jerzego Poniatowskiego (1773-1785) powstał systematyczny zwód statutów, zatwierdzony przezeń 20 XI 1784 r.

⁴ „Ratificatio statutorum et consuetudinum Ecclesiae Plocensis per Petrum Epum. Anno Domini Millesimo quadragesimo septuagesimo [tu autor notatki pomylił — zapewne machinalnie — o 10 lat właściwą datę: powinno być „octogesimo”, gdyż w 1472 r. Piotr Chodkowski nie był jeszcze biskupem plockim. Por. Archiwum Diecezjalne Płockie (skrót: ADP). *Acta Capituli Plocensis* (skrót: ACPloc.) 50 k. 32] secundo in Capitulo generali plocen. per Rmum olim in Christo patrem et dominum Petrum dei gratia Epum plocen. Cancellarium ducatus Masoviae et dnos Capitulares tenuto Rmus in Christo pater [...] Petrus [...] ratificavit omnia et singula statuta Ecclesiae plocen. et consuetudines laudabiles et mandavit illa sub censuris et poenis [...] firmiter observari”. ADP *Statuta Capituli Plocensis 1437-1528* (Skrót: Statuta) k. 17 v. oraz ACPloc. 50 k. 32. Por.: A. J. Nowowiejski. *Plock. Monografia historyczna*. Plock 1930 s. 331; S. Chodyński. *Plockie biskupstwo*. W: *Encyklopedia Kościelna*. Red. M. Nowodworski, A. Zaremba, S. Biskupski. T. 19. Warszawa-Płock-Włocławek 1893 s. 591.

⁵ „Confirmatio statutorum. Rmus ptr dnus Vicentius Epus ploc. omnia et singula statuta et ordinationes fratrum predecessorum Eporum plocen. innovavit et statuit, ut decreta et mandata omnes et canonici ploc. secundum ordinationem et dicta statuta et se dirigant necnon officiis suis intendant et dicta statuta et ordinationes confirmavit et roboravit”. ADP ACPloc. 50 k. 50 oraz Statuta k. 26 v. — 27. Zarówno kodyfikację z r. 1482, jak i kodyfikację z r. 1499 pokrywa milczeniem T. Żebrowski (*Zarys dziejów diecezji plockiej*. Plock 1976 s. 68). Por.: Nowowiejski, jw.; Chodyński, jw.

⁶ ADP ACPloc. III k. 2 v. H. Folwarski mylnie utożsamia notariusza, kapituły ze scholastykiem Stanisławem Mirowskim (*Erazm Ciołek, biskup i dyplomata*. Warszawa 1935 s. 172).

⁷ Nowowiejski, jw.

⁸ Zamknięty w ten sposób dopiero w 1538 r. kodeks otrzymał nowy tytuł: *Decreta Rmi Capituli Cathedralis Plocensis ex anno 1437 ad annum 1538*. Nieco później wyraz „decreta” w tytule przekreślono zastępując go terminem stosowniejszym „statuta”.

⁹ B. Ulanowski, ACPloc., Archiwum Komisji Historycznej, t. 10, n. 200, s. 210-211, 222, 223.

¹⁰ ADP ACPloc. VII k. 244 v., k. 254-254 v.

¹¹ Być może, w latach 1553-1554 powstał zbiór skodyfikowanych statutów, podczas bowiem wrześniowej sesji generalnej w 1554 r. kapituła zadekretowała dokonanie rewizji dotychczasowego zbioru statutów w celu dokonania kodyfikacji. Zob. W. Góralski. *Ustawodawstwo kapituły katedralnej w Plocku do 1590 r.* „Prawo Kanoniczne” 24:1980 nr 1-2 (w druku).

II

Genezy zbioru Poniatowskiego należy upatrywać w okoliczności nagromadzonego i ciągle narastającego materiału ustawodawczego przy jednoczesnym braku — od przeszło dwóch stuleci — całościowego ujęcia statutów, oraz w zamiarze biskupa płockiego dokonania reorganizacji niektórych struktur kapituły. Brak podręcznego, urzędowego zводу, który by uwzględniał obowiązujące statuty, nastroczał wiele trudności przede wszystkim kapitule jako korporacji: sprzyjał ignorancji własnego ustawodawstwa, przysparzał niemało kłopotu w ustaleniu tego, co obowiązuje a co utraciło już moc obowiązującą. Stąd też niejednokrotnie dochodziło wśród członków kapituły nie tylko do subiektywnych interpretacji co do obowiązywalności lub nie poszczególnych statutów, ale też i do sporów czy sprzeczek¹². Istniały one zresztą w tym względzie już od dawna w łonie kapituły¹³. Poza tym bp Poniatowski nosił się z zamiarem zredukowania kanonikatów oraz dokonania zmian w dziedzinie majątkowej kapituły, takie zaś innowacje przemawiały również za potrzebą wydania nowego, skodyfikowanego zbioru statutów.

Sprawa kodyfikacji ustawodawstwa kapitulnego stała się aktualna po dokonaniu w 1775 r. przez bpa koadiutora Krzysztofa Hilarego Szembeka — z polecenia Poniatowskiego — wizytacji kościoła katedralnego i po wydaniu przez rządca diecezji dekretu reformacyjnego dla kapituły. W dekrete tym wspomina się już wyraźnie o potrzebie kodyfikacji statutów¹⁴. Wspomina o niej następnie rządca diecezji w tzw. punktach przesłanych kapitule na sesję majową z 1778 r. zawiadamiając o desygnowaniu już pewnych osób — bez ich imiennego wskazania — do realizacji zamierzonego dzieła kodyfikacji i prosząc, by także gremium kapitulne ze swojej strony wyznaczyło delegatów¹⁵. Tego rodzaju komisja miała pracować nad przygotowaniem projektu kodyfikacji.

Z pisma biskupiego wynika, iż postulat kodyfikacji ustawodawstwa kapituły wysuwany był już wcześniej przez nią samą. Potwierdza to notatka z majowej sesji generalnej z 1775 r., z której wynika, iż gremium już wówczas delegowało ze swojego grona kanonika Jana Bykowskiego¹⁶ do zebrania w jedną całość dotychczasowych statutów kapitulnych¹⁷. Rezultatem pracy kanonika Bykowskiego oraz dookooptowanego mu nieco później do współpracy kanonika Józefa Kochanowskiego¹⁸

¹² ADP ACPlloc. 23 s. 289-300 i 391.

¹³ Zob. W. J. Surmacz. *Andrzej Stanisław Załuski biskup płocki jako ustawodawca (1723-1735)*. „Prawo Kanoniczne” 9:1966 nr 3-4 s. 202-203.

¹⁴ M. Grzybowski. *Stosunek Michała Jerzego Poniatowskiego biskupa płockiego do kleru katedralnego i kolegiackiego (1773-1785)* (ADP — mps).

¹⁵ ADP ACPlloc. 23 s. 299-300.

¹⁶ Jan Paweł Jaxa de Byki Bykowski, herbu Gryf, został mianowany kanonikiem przez bpa A. H. Szeptyckiego, poprzednika Poniatowskiego na stolicy płockiej. Instalowany na kanonię radziwską fundi Pęczek seu Mendaszek 18 II 1763 r., był również kanonikiem kapituły łęczyckiej. Zmarł w 1791 r. Zob. Grzybowski, jw.

¹⁷ ADP ACPlloc. 23 s. 28, 249.

stał się zbiór wszystkich statutów stanowiący wyciąg z metryki kapitulnej, ułożony w specjalną księgę w 1777 r.¹⁹ Po zebraniu w ten sposób całości kształtu ustawodawstwa w jedną całość chodziło z kolei o dokonanie zamierzonej kodyfikacji. Kapituła przedłożyła biskupowi summarium tego zbioru, sporządzone przez prałata Michała Mdzewskiego, archidiakona dobrzyńskiego, w cytowanym już bowiem piśmie do niej — z maja 1778 r. — Poniatowski wspomina, iż zapoznał się z tą kolekcją²⁰ Prawodawca diecezjalny zaznacza przy tym, iż kodyfikacja winna oprzeć się na zebranych dawnych statutach podkreślając jednocześnie, iż dążąc do ułożenia nowego zbioru nie kieruje się żadnymi względami osobistymi. Jako termin ukończenia podjętego przedsięwzięcia planuje 15 lipca tego samego roku²¹

W odpowiedzi na przedłożenia biskupa kapituła zaznacza, iż jej delegaci Bykowski i Kochanowski włożyli dużo pracy nad przygotowaniem wyciągu statutów z metryki kapitulnej, i że podejmą oni z kolei współpracę z delegatami biskupimi²² Podjęta jednak praca przedłużała się. W punktach przesłanych kapitule na jej sesję majową 1779 r. Poniatowski polecił, by zgromadzone w jedną całość statuty zostały usystematyzowane według logicznego porządku: *personae, res, actiones* i przedłożone mu; przynagła przy tym gremium kapitulne do finalizacji podjętej pracy²³ W swojej odpowiedzi kapituła poinformowała biskupa, iż jej delegaci pracują nad przygotowaniem projektu kodyfikacji i że będą się komunikować w tej sprawie z jego delegatami²⁴ O tym samym kolegium zapewniło biskupa podczas posiedzenia zwyczajnego z 15 lipca tegoż roku przynaglaając jednocześnie swoich delegatów do rychłego ułożenia projektu kodyfikacji i przedstawienia go biskupowi²⁵

Ten ostatni w dalszym ciągu przypominał kapitule o przygotowaniu projektu kodyfikacji czyniąc to z reguły w swoich pismach przesyłanych przed generalnymi sesjami kapitulnymi. Uczynił to więc w maju 1780 r.²⁶ Wówczas kapituła w odpowiedzi wspominała o dwóch okolicznościach, które są przyczyną przedłużania się realizowanego dzieła kodyfikacyjnego. Jedną z nich stanowił brak inicjatywy delegatów biskupich odnośnie do debatowania z delegatami kapitulnymi, drugą zaś było przetrzymywanie przez biskupa przesłanego mu sumariusza dotychczasowych

¹⁸ Tamże s. 301-302. Józef Korwin Kochanowski, ur. 12 II 1762 r., został mianowany kanonikiem przez bpa A. S. Dembowskiego 4 V 1746 r. instalowany na kanonik fundi Rypin Stary, w 1793 r. otrzymał kanclerstwo. Był także kanonikiem pułuskim oraz sędzią surogatem plockim. Zob.: ADP. *Descriptio totius status Ecclesiae cathedralis Plocensis (1775)*, bez sygn. s. 14; Grzybowski, jw.

¹⁹ ADP. *Compedium statutorum, ordinationum et decretorum Venerabilis Capituli Cathedralis Plocensis ex actis in unum redactum volumen*. A.D. 1777 (skrót: Comp. stat.). Statuty tego zbioru zamieszczono w porządku systematycznym.

²⁰ ADP ACPlóc. 23 s. 299.

²¹ Tamże s. 300.

²² Tamże s. 302.

²³ Tamże s. 391.

²⁴ Tamże s. 395.

²⁵ Tamże s. 416.

²⁶ Tamże s. 507.

statutów²⁷. Podobna wymiana korespondencji pomiędzy biskupem a kapitułą miała miejsce z okazji generalnej sesji wrześniowej tego samego roku²⁸. Z odpowiedzi kapituły danej wówczas biskupowi wynika, iż delegaci biskupi do sprawy kodyfikacji nie byli jeszcze w ogóle wyznaczeni²⁹.

Przesłany przez kapitułę biskupowi sumariusz statutów został przezeń zwrócony przed generalną sesją majową w 1781 r. Przekazując gremium kapitulnemu ów zbiór Poniatowski polecił dokładne skonfrontowanie jego treści z brzmieniem oryginalnym, zawartym w metryce kapitulnej. Jednocześnie rządca diecezji dołączył swoje uwagi w formie projektu kodyfikacji zalecając uważną jego lekturę i ustosunkowanie się doń przez dodanie pisemnych uwag w terminie do najbliższej sesji generalnej, tj. do 8 IX 1781 r.³⁰ Jakkolwiek źródła całkowicie milczą w tym względzie, wolno jednak wysunąć przypuszczenie, iż autorem projektu biskupiego był kanonista Krzysztof Żórawski, audytor księcia — biskupa³¹. W odpowiedzi na przedłożenie biskupa kolegium kapitulne stwierdziło, iż dokładne zapoznanie się z projektem biskupim wymaga dłuższego czasu. Do przestudiowania go kapituła desygnowała swoich dotychczasowych delegatów do sprawy kodyfikacji — kanoników Bykowskiego i Kochanowskiego — oraz kanonika Józefa Glińskiego³² zobowiązując ich do wykonania zadania do najbliższej sesji generalnej, podczas której zreferowaliby sprawę³³. Celem usprawnienia pracy kapituła, podczas sesji specjalnej z 15 VII 1781 r., poleciła sporządzenie kopii otrzymanego od biskupa prospektu statutów zobowiązując w tym względzie swego prokuratora i wyznaczając termin ukończenia pracy do generalnej sesji wrześniowej³⁴.

Podczas wspomnianej sesji kapituła, w odpowiedzi na kolejne przypomnienie biskupa stwierdziła, iż otrzymany od niego projekt był przedmiotem jej studium. Zachodzi jednak, nadmieniono, potrzeba — na skutek nowych okoliczności — ułożenia niektórych nowych statutów, to zaś nie zostało jeszcze wykonane, lecz zostanie zrealizowane do najbliższej sesji generalnej³⁵. Projekt biskupa wraz z uwagami kapituły został następnie odesłany biskupowi, ten zaś przesłał go powtórnie kapitule, o czym zakomunikował prokurator podczas sesji tygodniowej z 21 XII

²⁷ Tamże s. 513.

²⁸ Tamże s. 535 i 537.

²⁹ Tamże s. 537.

³⁰ Tamże s. 570-571.

³¹ O Krzysztofie Żórawskim zob.: S. Biskupski. *Krzysztof Żórawski — polski kanonista XVIII stulecia*. Włocławek 1950.

³² Józef Jan Nepomucen Gliński, ur. w 1740 r., wyświęcony na kapłana w 1763 r., mianowany kanonikiem przez biskupa A. H. Szeptyckiego, 23 I 1761 instalowany na kanonię fundi Rogotwórk, był także kanonikiem pułtuskim, prepozytem w Wyszku i kanclerzem katedralnym kujawskim. Zmarł 3 V 1784 r. Zob.: ADP. *Acta Episcopalia* (skrót: AEp.) 73 s. 299; ADP ACPlóc. 24 s. 316 nn.

³³ ADP ACPlóc. 23 s. 573; ADP AEp. 74 s. 111.

³⁴ ADP ACPlóc. 23 s. 603.

³⁵ Tamże s. 612-613.

1781 r.³⁶ Tymczasem korporacja kanonicka zwlekała z doprowadzeniem do końca podjętego zadania, jak również z wystosowaniem odpowiedzi na ten powtórny apel biskupa. To przedłużanie się prac na omawianym etapie było niewątpliwie spowodowane zarysowaniem się pewnych rozbieżności w stanowiskach Poniatowskiego a jego kapituły, m.in. w przedmiocie prawnej sytuacji majątkowej tej ostatniej podczas opróżnienia stolicy biskupiej³⁷

Zniecierpliwiony rządcą diecezji przynaglał kapitułę do sfinalizowania pracy w swoim kolejnym piśmie przed majową sesją generalną w 1782 r.³⁸ Wówczas gremium, w odpowiedzi przesłanej Poniatowskiemu stwierdziło, iż praca nad kodyfikacją przedłuża się w związku z koniecznością uwzględnienia postanowień Komisji Edukacji Narodowej w odniesieniu do urzędu scholastyka oraz kanoników doktorów. Jednocześnie wyrażono chęć ukończenia pracy do czasu kolejnego posiedzenia generalnego³⁹ Podczas zaś tej sesji — miała ona miejsce po 8 IX 1782 r. — prałaci i kanonicy dostrzegli konieczność omawiania sprawy nowych statutów podczas bieżących sesji tygodniowych podejmując w tej sprawie odpowiedni dekret⁴⁰

W wyniku toczących się prac prałat Mdzewski i kanonik Kochanowski przedłożyli na sesji tygodniowej z 28 listopada tego samego roku zmodyfikowany projekt statutów⁴¹ Nie przesłano go jednak biskupowi, który w piśmie skierowanym przed majową sesją kapitułną z 1783 r. czyni kapitule wyrzut, że jego wielokrotne żądania w przedmiocie ułożenia nowych statutów, ujęte już dawno w ostatnim dekreście reformacyjnym, nie zostały dotąd zrealizowane. Wskazuje przy tym na konieczność kodyfikacji i płynący z niej pożytek dla korporacji kanonickiej. *Expressis verbis* wymienia przesłany kapitule projekt umowy dotyczący statusu majątkowego w biskupstwie *sede vacante*, który to projekt stanowił, jak już wspomniano, przedmiot rozbieżności punktów widzenia biskupa i kapituły. Poniatowski domaga się tym razem bardzo stanowczo rychłego odesłania mu owego projektu⁴²

Odpowiedź kapituły na tak stanowcze żądanie biskupa zawiera wyjaśnienie, iż otrzymany projekt statutów stanowi nadal przedmiot jej debaty i studiów, wyraża także prośbę o cierpliwe czekanie do najbliższej sesji generalnej⁴³ Widać zatem, iż gremium nie spieszyło się z odesłaniem projektu mając zapewne wiele do niego zastrzeżeń, w szczególności do wspomnianych propozycji normy regulującej podział dochodów biskupstwa *sede vacante*, ujętej przez biskupa inskrypcją „*concordatum sede vacante*” Poniatowski przynagla więc znów kapitułę — w piśmie

³⁶ Tamże s. 626.

³⁷ ADP ACPlóc. 24 s. 18; ADP AEp. 75 s. 252.

³⁸ ADP ACPlóc. 24 s. 18.

³⁹ Tamże s. 22.

⁴⁰ Tamże s. 68, 82-83.

⁴¹ Tamże s. 97.

⁴² Tamże s. 194-195.

⁴³ Tamże s. 198-199.

skierowanym do niej przed wrześnieją sesją generalną 1783 r.⁴⁴ — do odesłania projektu.

Zdopinogowana kapituła postanowiła podczas wymienionej sesji odesłać wreszcie statuty oraz „concordatum sede vacante” rządcy diecezji wraz z zaproponowanymi poprawkami⁴⁵ W czasie obrad sesji tygodniowej z 24 października tego samego roku okazało się, iż biskupi projekt „concordati sede vacante”, stosownie do dekretu kapituły, został wypożyczony z archiwum Michałowi Mdzewskiemu, archidiakonowi dobrzyńskiemu⁴⁶ Zapewne to on przygotowywał z ramienia kolegium kanonickiego uwagi do projektu. Nie były one jednak jeszcze gotowe, skoro kapituła, podczas sesji tygodniowej, odbytej 23 I 1784 r., wystosowała pismo do rządcy diecezji, w którym przeprasza go za zwłokę i niedotrzymanie obietnicy danej podczas minionej sesji generalnej. Niewywiązanie się z tego zadania gremium — w piśmie do biskupa — usprawiedliwia błędem, jaki zakradł się w toku wykonywanej pracy kodyfikacyjnej. Po prostu w wykonaniu dekretu z sesji wrześniejącej 1783 r. omyłkowo odesłano do biskupa inny egzemplarz uwag do projektu od tego, nad którym pracowano. W związku z tym kapituła deklaruje zamiar i chęć ukończenia prac i odesłania właściwego egzemplarza projektu do rąk księcia — biskupa w terminie do najbliższej sesji generalnej⁴⁷

Przed sesją tą — zaczęłą 3 V 1784 r. — ordynariusz kierując list do kapituły domagał się odesłania mu zarówno projektu statutów, jak i załączonego do nich „concordatum sede vacante” powołując się przy tym ponownie na ostatni dekret reformacyjny oraz na przyrzeczenia kapituły dane w tym względzie. Pismo biskupa jest pełne perswazji wobec kolegium kapitulnego, zwłaszcza gdy chodzi o projekt wspomnianej ordynacji *sede vacante*. Poniatowski podkreśla, iż dokument ten uchyla wiele trudności, jakie powstawały także dla kapituły podczas opróżnienia stolicy biskupiej⁴⁸ W odpowiedzi na to przedłożenie gremium, zgromadzone na wymienionej sesji, poinformowało rządcę diecezji o ukończeniu pracy nad kodyfikacją ustawodawstwa, przedstawioną w projekcie biskupim. Nadto podpisani zwracając ów projekt biskupi wraz z „concordatum sede vacante” oceniają pozytywnie troskę biskupa o uporządkowanie spraw majątkowych *sede vacante* oraz podkreślają trafność propozycji biskupa w tym względzie, uchylają one bowiem trudności, jakie podczas wakansu na stolicy biskupiej zachodziły dotąd pomiędzy poprzednikiem a następcą na biskupstwie i dotyczyły także kapituły. Wyrażając akceptację projektu wymienionego wyżej „concordatum” kapituła kieruje do biskupa jednocześnie prośbę o wzięcie pod uwagę dwóch sugestii. Pierwsza z nich dotyczyła udziału kapituły — wraz z biskupem — w dochodach biskupstwa w

⁴⁴ Tamże s. 275.

⁴⁵ „Statuta i concordatum ułożone kapituła nasza odsyła. Nie wątpimy, że w onych do końca ustanowienia dadzą się poznać słodkie rządy pasterskie”(tamże s. 276-277).

⁴⁶ Tamże s. 286.

⁴⁷ Tamże s. 301.

⁴⁸ Tamże s. 334-335.

okresie opróżnienia stolicy biskupiej, tj. do udziału w 1/3 całości dochodów rocznych, gdy te przekroczą sumę 130 000 złotych polskich. Druga odnosiła się do pobierania dochodów za wspomniany okres co kwartał⁴⁹

Sprawa nie została jednak jeszcze zamknięta. W liście przesłanym do kapituły na jej kolejną sesję generalną — we wrześniu tego samego roku — bp Poniatowski potwierdza wprawdzie odbiór odesłanego mu wreszcie przez kapitułę projektu statutów z naniesionymi przez nią uwagami, lecz zaznacza jednocześnie, iż zachodzi konieczność uwzględnienia w tym dokumencie jeszcze innych zmian. Zaproponowane bowiem przez gremium kapitulne modyfikacje w niektórych punktach kolidują z przepisami prawa powszechnego, w innych zaś nie są należycie wyjaśnione. W związku z tym rządcą diecezji, mając na uwadze finalizację tak pożądaną kodyfikacji, prosi o skierowanie do Warszawy — tam bowiem rezydował — delegata kapituły, zaznajomionego z dotychczasowymi pracami celem odbycia decydującej debaty z delegatem biskupim, kanonikiem Wiktorem Wyszowskim⁵⁰

W odpowiedzi na apel biskupa kapituła stwierdza w swoim piśmie pochodzącym z sesji wrześniowej 1784 r., iż nosiła się z zamiarem ukończenia pracy właśnie podczas tej sesji, jednak na przeszkodzie stanął brak brulionu zawierającego projekt statutów, który odesłała do kancelarii biskupiej na krótko przed obradami, a który nie został jej zwrócony. Gremium prosi zatem biskupa o kolejną prolongatę terminu oczekując przesłania jej koniecznego brulionu⁵¹ Jakkolwiek brak wyraźnych przekazów źródłowych w tym względzie, to jednak można przyjąć, że biskup przesłał wkrótce kapitule żądany projekt statutów, ta zaś, dokonawszy poprzez swoich delegatów dalszych uwag, wydała go z archiwum kapitulnego 23 października tego samego roku, być może, swojemu delegatowi, który posługiwał się tym egzemplarzem w pertraktacjach z delegatem biskupim w Warszawie. Taką hipotezę zdaje się potwierdzać fakt, iż wspomniany egzemplarz z adnotacją o wypożyczeniu go z archiwum powrócił ostatecznie do tegoż archiwum, przywieziony zapewne przez delegata kapituły z Warszawy⁵²

Zatwierdzenie skodyfikowanych statutów kapituły płockiej przez bpa Poniatowskiego — już jako nominata na prymasostwo — nastąpiło ostatecznie 20 XI 1784 r.⁵³

⁴⁹ Tamże s. 338-339.

⁵⁰ Tamże s. 394-395; ADP AEp. 75 s. 333. Przez cały czas rządów diecezją płocką bp Poniatowski, rezydując w Warszawie, posługiwał się ustanowionymi przez siebie dwoma kanonikami — W. Wyszowskim i T. Paszkowskim — jako delegatami w załatwianiu wielu spraw z kapitułą płocką. Rezydowali oni również w Warszawie. Zob.: ADP AEp. 73 s. 176-181, 422-426; ADP ACPlóc. 23 s. 391-401.

⁵¹ ADP ACPlóc. 24 s. 396.

⁵² Egzemplarz projektu statutów posiada na zewnętrznej stronie okładki następującą adnotację: „An. 1784, die 23 Octobris extradita ex Archivo Rmi Capituli Cathedralis Plocen. Extraditum projectum hocce ex Archivo Cathedrali Plocensi die et anno ut supra. Archivarius Cathedralis Plocen” (ADP sygn. 156).

⁵³ „Statuta Capituli Ecclesiae Cathedralis Plocensis in unum volumen redacta ac quoad nonnulla pro ratione temporis et opportunitate rerum, aut aucta aut reformata” (ADP sygn. 157).

Biskup przesłał zbiór statutów kapitulnych — wraz z pismem towarzyszącym — na ręce bpa sufragana Józefa Wojciecha Gadomskiego 8 I 1785 r. Pismo to bp Gadomski okazał prałatom i kanonikom zgromadzonym na sesji tygodniowej 14 I 1785 r. Wówczas kapituła podjęła dekret o złożeniu kolekcji do archiwum postanawiając przy tym odłożyć jej rozpatrywanie do najbliższego posiedzenia generalnego⁵⁴

Tak więc po kilku latach pracy i biegu wydarzeń kapituła doczekała się nowych statutów, którymi posługiwała się aż do 1903 r., kiedy to bp Jerzy Szembek uzyskał zatwierdzenie nowej kolekcji statutów kapitulnych⁵⁵

III

Zbiór statutów Poniatowskiego składa się z 3 części, z których każda została podzielona na tytuły i rozdziały. Łącznie zawiera on 13 tytułów i 82 rozdziały, według schematu: *personae, res, actiones*. Zamieszczony *appendix* do statutów stanowi tekst układu kapituły z bpem Stanisławem Andrzejem Załuskim z 1729 r. w sprawie podziału dochodów biskupstwa w okresie *sede vacante*, zmodyfikowanego przez bpa Poniatowskiego w formie „*concordatum sede vacante*”, wielokrotnie wyżej cytowanego. Na końcu zbioru widnieje „*supplementum*”, obejmujące kolejno: ceremoniał ingresu nowo mianowanego biskupa do katedry plockiej, bullę Leona X *Etsi ex debito* z 1513 r., bullę Klemensa VII *Cum singulare* z 1525 r. wraz z jej potwierdzeniem przez Klemensa XIII *Ecclesiastici ordinis* z 1763 r., bullę Leona X *Creditam nobis* z 1515 r., bullę Pawła III *Cunctis orbis* z 1543 r., formułę przysięgi nowo mianowanych członków kapituły oraz formułę przysięgi delegatów wybranych do trybunałów koronnych.

Wypada wreszcie nadmienić, iż kodyfikacja statutów kapitulnych dokonana za bpa Poniatowskiego czeka ciągle na wydanie, które byłoby ważnym wkładem w dziedzinę badań nad ustawodawstwem kapitulnym w Polsce.

LA CODIFICAZIONE DELLA LEGISLAZIONE DEL CAPITOLO CATTEDRALE DI PŁOCK NEI TEMPI DEL VESCOVO MICHELE GIORGIO PONIATOWSKI (1773-1785)

Sommario

Nell'attività svolta dai capitoli in qualità di persone iuridiche contava molto la loro propria legislazione, espressa soprattutto negli statuti capitolari. Essi provenienti sia dai vescovi sia dai capitoli stessi aumentavano nel tratto dei secoli, ciò esigeva a sua volta una codificazione.

Nel capitolo cattedrale di Płock, eretto nel XII s., sebbene le prove di codificazione degli statuti si noti

⁵⁴ ADP ACPlóc. 24 s. 433.

⁵⁵ Żebrowski, jw. s. 68.

già nel XV e XVI s., però l'attività svolta nel campo legislativo durante i successivi secoli ha causato delle difficoltà nel conoscere le norme vigenti. In tali circostanza fu necessaria una nuova codificazione che avrebbe abbracciato solo le norme vigenti. La codificazione della legislazione capitolare ebbe luogo solo nei tempi del vescovo di Plock Michele Giorgio Poniatowski (1773-1785). I lavori preparativi cominciarono nel 1775 dalla commune iniziativa del vescovo e del capitolo. L'opera di codificazione di un vasto materiale legislativo fu compiuta dai delegati del vescovo e del capitolo sulla base di un progetto. Come risultato del lungo lavoro della commissione è stata redatta la collezione degli statuti del capitolo, approvata finalmente dal vescovo il 20 novembre 1784, essa ha conservato il valore fino al 1903 quando è entrata in vigore una nuova collezione.